

Picha, Marek

Epistemologické povinnosti soudního stání: případ Feri

Studia philosophica. 2024, vol. 71, iss. 1, pp. 37-45

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPh2024-1-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.80357>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 22. 08. 2024

Version: 20240822

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Epistemologické povinnosti soudního stání: případ Feri

Epistemic Obligations of the Trial: the Feri Case

Marek Picha

Ve velmi sledovaném případě byl obžalovaný Dominik Feri 2. listopadu 2023 obvodním soudem pro Prahu 3 nepravomocně shledán vinným ze dvou znásilnění a jednoho pokusu o znásilnění.

Každý soudní střet je střetem v širokém smyslu epistemologickým, kde jde o zjišťování, prokazování a rozhodování – při projednávání případu Dominika Feriho se však vedle obecných tezí o soudní přijatelnosti důkazu objevilo i mnoho tezí týkajících se specifických epistemologických povinností. V obžalobě, obhajobě i rozhodnutí se nezvykle často hovořilo o tom, co měl subjekt v dané situaci vědět či co měl ve své roli zohlednit; nesplnění těchto povinností mělo potom zásadní právní důsledky. V tomto textu představím okolnosti, které vedly k tematizaci dílčích epistemologických povinností u čtyř aktérů uvedeného soudního stání: soudce, obviněného, novináře a oběti. Ve formě otázek popíšu faktory, které jsou nezbytné pro posouzení přijatelnosti důvodů předkládaných zmíněnými aktéry. Zodpovězení těchto dílčích epistemologických otázek totiž podmiňuje fundované morální a právní hodnocení nejen ve Feriho případě, ale i při dalších obviněních ze sexuální agrese.

Vzhledem k citlivému tématu a vážnosti obvinění musím zdůraznit dvě skutečnosti: jednak při popisu soudního stání vycházím pouze z informací zprostředkovaných médii,¹ jednak nemá být rozbor některých obecnějších filozofických charakteristik případu v žádném ohledu jakýmkoli jeho zlehčováním.

1 Hlavním zdrojem informací o průběhu řízení byla reportáž *iRozhlasu*: KUBANT, Vít. ‚Obětem se vysmíval.‘ Feri je vinen ze znásilnění a pokusu o něj, od soudu odešel s tříletým trestem. *iRozhlas*. 2. 11. 2023. Dostupné z <https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/dominik-feri-rozsudek-soud-online-kaucha-znasilneni-2023_2311020749_mst> [on-line, cit. 12. 5. 2024].

Soudce

Soud má povinnost zakládat své rozhodnutí na dobře podpořených a právně přijatelných důvodech, splnění této povinnosti je demonstrováno v odůvodnění rozsudku. Ve Feriho případě soud učinil dvě klíčová rozhodnutí, první se týká viny, druhé se týká trestu.

Při rozhodnutí o vině soud vycházel, zdá se, výhradně z dostupných svědectví, konkrétně ze svědectví Feriho obětí.² Odůvodnění rozsudku se pak rozsáhle věnuje důvěryhodnosti svědků. Jedna z prvních Feriho reakcí na rozsudek vyjadřovala překvapení, že soud rozhodl o vině bez „přímých důkazů“ a „že jde o tvrzení proti tvrzení“. Spojení „přímý důkaz“ zde Feri nejspíš nepoužil jako právní termín (protože svědectví o činu je přímý důkaz činu), nýbrž právě jako termín epistemologický ve významu „nestranný, nezávislý, jednoznačný“. Můžeme spekulovat, že to byla nepřítomnost důkazů, které by nebyly napadnutelné poukazem na zainteresanost svědka, co vedlo Feriho při soudním líčení k nejrůzněji projevované sebejistotě. Možná se domníval, že soudce nemůže za těchto okolností splnit své epistemologické povinnosti, tj. že nelze shledat vinným někoho vlastně jen na základě svědectví obětí. Oprávněnost dílčího soudního rozhodnutí je závislá na zodpovězení následující, principiální otázky: *Lze svědectví oběti samo o sobě považovat za dostačující důkaz viny obviněného?*

U stanovení výše trestu soud podle vlastních slov přihlížel k polehčujícím i přitěžujícím okolnostem. Polehčujícími okolnostmi byly beztrestnost viníka, mládí viníka a dlouhá doba, která od zločinu uběhla. Přitěžujícími okolnostmi byly mládí obětí, vzdělání obětí a pohrdavý postoj viníka k obětem, který se projevoval tak, že se při jejich výpovědích hlasitě smál z vedlejší místnosti. Soud tedy při stanovení výše trestu přihlížel na jedné straně k údajům (věk, beztrestnost, doba, vzdělání), na druhé straně k událostem (smích). Zde hraje klíčovou roli následující otázka: *Jsou epistemologické povinnosti soudce při stanovování výše trestu stejné jako epistemologické povinnosti při určování viny?* Pokud ano, pak lze namítat, že tyto povinnosti nebyly v daném případě splněny, neboť prokazování události (smíchu z vedlejší místnosti) a prokazování úmyslu či motivu (pohrdání) nebylo provedeno řádně; pokud ne, pak se mu-

2 Obvodní soud pro Prahu 3 bohužel neposkytl veřejnosti anonymizované písemné odůvodnění rozsudku, viz např. PASEKOVÁ, Eva. Má soud poskytnout rozsudek v kauze Feri? Řešení není jednoznačné, míní Šuk. *Česká justice*. 6. 2. 2024. Dostupné z <<https://www.ceska-justice.cz/2024/02/ma-soud-poskytnout-rozsudek-v-kauze-feri-reseni-neni-jednoznacne-mini-suk/>> [on-line, cit. 12. 5. 2024].

síme ptát, proč a jak se rozcházejí epistemologické povinnosti při rozhodování o vině a při rozhodování o trestu. Jinak řečeno, jaké dokazovací standardy se pojí s okolnostmi, jež rozhodují o výši trestu?

Obviněný

Dominik Feri byl shledán vinným ve třech případech sexuální agrese, rozhodování soudu se opíralo o oběťmi projevovaný nesouhlas s intimitou. U všech tří obvinění je zdůrazněno, že oběti jasně daly najevo, že si sexuální styk nepřejí. Obviněný tedy věděl, že jeho nátlak jde proti vůli obětí, jeho chování proto odpovídá charakteru sexuálního útoku. Obhajoba se proti tomu snažila ukázat, že nesouhlas nebyl vyjádřen způsobem, který by viník pochopil; Feri prý instruoval jednu z obětí, že má přijít v sukni a že u něj přespí – s tím, že když za takových podmínek oběť přišla, pochopil to jako souhlas s intimitou. Oběť však později vyjádřila nesouhlas s intimitou, což ukazuje na jednu Ferim nesplněnou morální povinnost: Pokud partner ví, že dříve poskytnutý souhlas je odvolán, nemůže jednat, jako by odvolán nebyl.

Feri věděl, že oběti nesouhlasí; v tomto smyslu je případ jednoduchý. Otevírá však epistemologickou otázku obecnější, která se netýká přímo Feriho případu, avšak je podstatná pro posuzování jiných případů sexuální agrese: *Jaké jsou epistemologické povinnosti při zjišťování nesouhlasu s intimitou?* Uvažujme situaci, kdy by oběť neměla šanci dříve udělený souhlas revokovat (například kvůli tomu, že jednoduše usnula, že se opila, že byla zaskočena, zamrzla, nebo že jí někdo dal do nápoje sedativa), smí partner jednat na základě dříve uděleného souhlasu? Smí takto jednat, když ví, že oběť nemůže nesouhlas projevit? Jde o otázku, která zůstane palčivá i v případě, že dojde ke změně definice znásilnění směrem k absenci souhlasu.³

3 Navržená vládní novela definice znásilnění zohledňuje bohatší projevy nesouhlasu a počítá i s bezbranností oběti, bohužel však nenabízí odpověď na problém revokování, viz např. ČTK. „Ne znamená ne.“ Sněmovna podpořila změnu vymezení znásilnění na nesouhlasný pohlavní styk. *iRozhlas*. 7. února 2024. Dostupné z <https://www.irozhlas.cz/zpravy-domov/znasilneni-definice-snemovna_2402071408_ako> [on-line, cit. 12. 5. 2024].

Novinář

Při samotném soudním stání došlo k nešťastnému a nebezpečnému řetězci událostí. Rozsudek byl ze zákona vyhlašován veřejně, vyhlášení rozsudku přenášela TV Nova, v rozsudku zazněla jména a další citlivé údaje obětí. Kdo za toto selhání může? Tato rovina případu je epistemologická skrz naskrz, střetává se v ní povinnost utajit s povinností zveřejnit. Na jedné straně máme potřebu chránit bezpečí poškozených utajením jejich jmen, na druhé straně máme potřebu chránit důvěryhodnost soudu zveřejněním důvodů pro verdikt.

Soud se domnívá, že TV Nova porušila epistemologické povinnosti. Trestní řád zakazuje zveřejnění informací, které by umožnily identifikaci poškozeného, proti němuž byl spáchán trestný čin znásilnění. Soud nabádal přítomné novináře, aby této povinnosti dbali – a to tak, že z části hlavního líčení veřejnost vyloučil, nedal souhlas s nahráváním, a předem upozornil, že při čtení rozsudku zazní jména poškozených. TV Nova měla vědět, že přenos rozsudku bude možné chápat jako zveřejnění citlivých údajů. Soud má za to, že podnikl dostatečné kroky k tomu, aby byla splněna povinnost chránit poškozené.

TV Nova se domnívá, že TV Nova epistemologické povinnosti neporušila. Soud v průběhu líčení dával pokyny, kdy nepřenášet a nenahrávat. Soud sice nevydal souhlas s nahráváním, bez kterého opravdu nelze nic nahrát, nevydal však ani zákaz přenosu. A vzhledem k tomu, že v průběhu líčení soud explicitně zákazy přenosu vyhlašoval, pochopil novinář absenci takového zákazu jako implicitní povolení přenosu. Je to analogické k situaci popsané v předchozím oddíle: nepřítomnost nesouhlasu je vyložena jako souhlas. Tedy protože v dané situaci nepřišel zákaz, který byl jindy vyjadřován otevřeně, byl přenos povolen. TV Nova má za to, že soud nepodnikl dostatečné kroky k tomu, aby byla splněna povinnost chránit poškozené.

Výše popsaný spor se týká nedbalosti při utajení informací a máme-li ho vyřešit, musíme nejprve odpovědět na následující otázku: *Jak přesně rostou epistemologické povinnosti u soudních případů s oběťmi násilných trestných činů?* Je jasné, že naše poznávací opatrnost roste v situacích s vysokým ziskem či ztrátou. Dobře si rozmyslíme, než někomu půjčíme klíče od bytu, před lékařskou operací očekáváme důkladné vyšetření, zbrojní systémy procházejí dvojí či trojí nezávislou kontrolou atd. Zveřejnění jmen obětí znásilnění je situace s vysokou ztrátou; jaká opatrnost je namístě?

Veřejné mínění je kritické k novináři. To on měl vědět, že součástí čtení rozsudku je také čtení jmen obětí. Měl to vědět proto, neboť každý „zkuše-

ný, profesionální, vkusný“ soudní reportér to má vědět, a také proto, že ho na to soud dříve upozornil. Novinář tedy nedodržel jakési profesní standardy a etiketu, rovněž nepochopil (či nechtěl pochopit), že právě jeho úkolem je nezveřejnit jména obětí.

Jistě, novinář měl být v dané situaci opatrnější a měl vědět, že se s daným případem pojí zvláštní epistemologické povinnosti; problémem je, které přesně povinnosti to jsou a kam je napsat. Dejme tomu, že by soud výslovně povolil novináři přenos, mělo by být povinností dobrého soudního novináře ujistit se, že soud nepřehlédl, že v rozsudku zazní citlivé údaje? Mělo by být povinností dobrého soudního novináře ujistit se, že soud očekává, že přenos bude probíhat živě, až na ta místa, kde zazní citlivé údaje? A měly by být tyto povinnosti, tak důležité pro ochranu ohrožených, formulovány jako pouhá doporučení novinářského kodexu, sdílené morálky, etikety? Netvrdím, že novinář neudělal ve Feriho případě chybu; tvrdím ale, že předcházení takovým chybám a trestání takových chyb musí být založeno na lepších epistemologických principech než „dobrý novinář by měl vědět, jak vypadá rozsudek“.

Veřejné mínění by mělo být kritické k soudci. Dobrý soudce by měl přece vědět, jak fungují kamery. Pokud v citlivých případech dochází ke zvýšení opatrnosti a pokud je tato opatrnost vyjádřena prohloubením epistemologických povinností, pak se soudce měl ujistit, že citlivé údaje budou chráněny. Jak? Buď explicitním instruováním novináře, což neproběhlo, nebo vyloučením kamer, což odporovalo motivu důvěryhodného rozsudku. Soud se v citlivé situaci vzdal aktérství, nechoval se dostatečně obezřetně, spoléhal na profesní kodex, žurnalistickou kvalitu, implicitní nesouhlas. Soud je v o to horší pozici, že jeho povinnosti jsou jasné (tj. zajistit, že se osobní údaje dozví co nejméně lidí) a snadno splnitelné (tj. zákaz kamer). Soud půjčil TV Nova klíče od bytu, pozval ji párkrát dovnitř a pak se divil, že TV Nova vešla v okamžiku, kdy soud hlasitě seděl na toaletě. TV Nova nejspíš měla vědět, že se po obědě chodí na toaletu, ale soud si měl především zamknout, pokud chtěl soukromí.

Střet mezi soudcem a novinářem obsahuje ještě jednu rovinu, která možná není na první pohled zřejmá, má však zásadní právní důsledky. Ptáme se po epistemologických povinnostech, které souvisejí se zveřejněním osobních údajů – potřebujeme tedy vědět, co to vlastně ono zveřejnění je. Zopakujme, že vyhlášení rozsudku je ze zákona věc veřejná. Tím, kdo primárně a v jakémkoli významu zveřejňuje citlivé údaje, je soudce samotný: čte je nahlas v přítomnosti všech, co jsou v soudní síni. Novinář, který přenáší toto zveřejnění dalším lidem, je prostředníkem, který mění rozsah, nikoli však podstatu

zveřejnění. Role novináře je v tomto procesu stejná jako role amplionu, s tím rozdílem, že kamery zesilují víc a mimo soudní síň. Jak v tomto rámci formulovat povinnosti spojené se zveřejňováním?

Máme předpisy, které upravují zpracovávání citlivých údajů, např. GDPR. Kdybychom chtěli předpisy, které by upravovaly i zveřejňování citlivých údajů, bylo by nesmírně obtížné takové předpisy být jen načrtnout. Feri, který do kamer uvedl jména postižených, novinář, který včas nepřerušil přenos zveřejnění rozsudku, to jsou jen dva příklady z mnoha. Co neurvalec, který při čtení otevře dveře soudní síně? Co soudce, který šeptá tak, že není slyšet vzadu v soudní síni? Co soudce, který rozsudek křičí tak, že je to slyšet až v místnosti, kde se obžalovaný hlasitě směje a komunikuje na sociální síti? Pokud Úřad na ochranu osobních údajů shledá, že v daném případě TV Nova skutečně porušila povinnosti spojené se zveřejňováním citlivých údajů, mělo by nás velmi zajímat, jak je vlastně vymezeno samotné zveřejňování. Může se totiž stát, že budeme zveřejňovat, nebudeme o tom třeba ani vědět, ale budeme za to odpovědní.

Oběť

Ve Feriho případě byla v českém veřejném prostoru snad poprvé hlasitě tematizována epistemologie oběti násilného činu. Víme, že traumatizující zkušenost poznamenává fyzické i psychické zdraví, nezpochybňujeme PTSD, sami známe vliv adrenalinu na vnímání a spánkové deprivace na paměť. Až v souvislosti s Feriho případem ale zaznělo, jak hluboce může traumatizující zkušenost ovlivnit svědectví: oběť si může vlivem prožitého traumatu některé fakty nepamatovat, jiné vzpomínky mohou být zásadně pokřivené. Tyto skutečnosti jsou obvykle součástí zpochybňování očitého svědectví. Otřes, nátlak, šok, velká bolest, to vše se podepisuje na způsobu, jakým událost reprezentujeme a jak si ji později vybavujeme. Svědek pak obvykle s pomocí forenzních psychologů prokazuje, že jeho poznávací schopnosti nejsou podobným způsobem poznamenány a že jeho vzpomínky jsou ryzí.

V projednávané kauze sáhla k odbornému posouzení poznávací důvěryhodnosti svých svědků obžaloba. Je to krok pochopitelný a preventivní, vždyť obžaloba staví případ na svědectví obětí. Jakékoli očitě svědectví je zranitelné útokem na paměť; obžaloba tedy potřebuje vyloučit, že jsou vzpomínky obětí falešné. To vše je vcelku obvyklé, epistemologicky pozoruhodná věc se teprve stane.

Obecně je důvěryhodnost svědeckví podporována dvěma cestami. První cesta se týká zdroje zprávy: obsahuje hodnocení svědků jako čestných („ne-teatrálních“), poukazuje se na to, že svědkové nemají z obvinění žádný zisk a že svědkové nevedou s obviněným paralelní spor, který by mohl být motivem křivého svědeckví. Rovněž jsou využita druhotná svědeckví osob, kterým se svědkové svěřili. Tohle všechno jsou postupy pro podporu teze, že svědeckví nejsou mylná záměrně. Tvrdí se, že svědkové si svá svědeckví jednoduše nevymysleli, protože pro to neměli žádný důvod.

Druhá cesta se týká obsahu zprávy: svědeckví nabízí koherentní popis řetězce událostí, jehož části jsou potvrzeny dalšími zdroji. Poukazuje se na to, že popisované události ladí časově i prostorově (např. že Feri mlčí, když se hájí tím, že určitá místnost nebyla přístupná) a že popsání jednání není výjimečné (např. že Feri se stejným způsobem choval i jindy). Tohle jsou postupy pro podporu teze, že svědeckví nejsou mylná, tečka. Tvrdí se, že svědkové nepodlehli zkreslujícím vlivům, protože pak by jejich svědeckví nedržela pohromadě.

A teď ta pozoruhodná věc. Důvěryhodnost svědeckví byla ve Feriho případě podporována ještě třetí cestou. Klíčová teze vypadala nějak takto: Traumatizující zkušenosti obětí násilného trestného činu jsou přijatelným vysvětlením testimoniálních mezer či nesouladů. Jinak řečeno, nekoherentnost svědeckví obětí lze připsat na vrub děsivé zkušenosti. Mohu jen spekulovat, jakou roli to hrálo ve Feriho případě. Očekával bych, že Feriho obhajoba tvrdila, že jeden sexuální styk byl konsenzuální, neboť obviněný úmysl signalizoval („vezmi si sukni, přespíš“) a oběť se i za těchto podmínek dostavila – a druhý sexuální styk byl rovněž konsenzuální, neboť oběť se s obviněným stýkala i později. Jednání obětí před činem i po činu by tak byla v určitém nesouladu s obviněními; jak by mohlo být znásilnění tam, kde je souhlas a kde chybí nenávisť? Možná se ve svědeckých výpovědích obětí vyskytovaly i nějaké další nedostatky, možná si nepamatovaly něco, co si pamatovat měly, možná si pamatovaly něco jinak než jiní svědkové, možná jejich reakce nebyly takové, jaké bychom čekali apod. Jak se k těmto výhradám postavila obžaloba? Na základě znalostí o epistemologii obětí předpokládala, že uvedené nedostatky, např. tedy nepřítomnost svědeckví, nejasnost svědeckví či nesoulad svědeckví a jednání, lze odvysvětlit traumatickým zážitkem.

Takto široký přístup je z epistemologického hlediska problematický. Abychom si rozuměli, o vlivu traumatu na poznávání není pochyb. Není pochyb ani o tom, že oběti znásilnění jsou vystaveny mimořádně silnému traumatu, které způsobuje testimoniální nesoulad. Problém se objevuje až tehdy,

když konkrétní testimoniální nesoulad kvůli prožitému traumatu svědka nezohledňujeme. V takovém případě totiž samotný status svědka–oběti vede k nevyratitelnému svědectví, ke svědeckému bianco šeku. Dejme tomu, že ve zprávě svědka–oběti odhalíme nesrovnalosti, protistrana namítne, že jsou důsledkem traumatu a neměly by se tedy podílet na vyvrácení daného svědectví. Jaké další možnosti máme? Lze se proti takovému svědectví vůbec nějak bránit?

Možná to vypadá jako další maskulinní obava z exploze falešných obvinění. Ale ne, je to obava z exploze imunizovaných obvinění, tedy obava z obvinění, která nelze setřást, obava ze sporů, které nelze vyhrát. Případ Feri položil otázku zcela zásadní pro všechna další soudní řízení založená na svědectví obětí: *Které testimoniální nedostatky smíme ignorovat u traumatizovaných svědků?* Pokud v soudním procesu vystupují svědci–oběti, potřebuje soud precizní postupy pro hodnocení svědectví, má-li být spravedlivý a má-li „bez rozumných pochybností nabýt jistoty“. I zde se proto objevují nové epistemické povinnosti, netýkají se však svědka–oběti, týkají se soudce a experta. Soudce má povinnost ignorovat jen ty testimoniální nedostatky, jež jsou prokazatelně způsobené prožitým traumatem, tj. soudce nemůže ignorovat nedostatky jen proto, že jde o svědectví oběti. Expert má povinnost rozpoznat testimoniální nedostatky způsobené prožitým traumatem v souladu se svojí odborností, tj. expert musí hodnotit vzpomínky svědka–oběti konzistentním, kontrolovaným, nestranným, ověřitelným způsobem, který odpovídá nejlepším oborovým znalostem.

Naléhavost této epistemologické otázky je snad patrná. Netýká se jen obětí znásilnění, týká se jakéhokoli traumatizovaného svědka. Přihlíží-li soud ke svědectví válečného veterána, účastníka hromadné nehody, přeživšího katastrofy, rodiče, který ztratil dítě, tam všude mohou být testimoniální nedostatky způsobeny prožitou bolestí. Tam všude potřebujeme důvěryhodný způsob, jak odlišit ryzí vzpomínky od těch poškozených. Rozhodně neříkám, že ve Feriho případě bylo hodně zásadních testimoniálních nedostatků. Říkám jen, že bez další epistemologické práce nelze jakékoli nedostatky svědectví u soudu přehlížet jako nevýznamné. Bez další epistemologické práce musí soud přistupovat ke svědectví obětí stejně jako ke svědectví ostatních svědků.

doc. PhDr. Marek Picha, Ph.D.

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika
istvan@mail.muni.cz

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.
